

Тільки завдяки постійним вправам, формуванню вміння досягти успіху, розвитку навичок навчальної мотивації, формуванню інтересів ми підтримуємо і розвиваємо в себе відповідні здібності.

Психолого-педагогічні в системі підготовки вчителів забезпечують підвищення рівня розвитку творчості майбутніх вчителів, забезпечують оптимальні психологічні умови для формування, засвоєння, розвитку шляхом організації навчального процесу, добору необхідних методів, прийомів, організаційних форм навчання.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, проблема формування творчих здібностей є важливим фактором відбору та системної фахової підготовки вчителів у природничій і технологічній галузях на засадах глибокого аналізу задатків під час вибору професії. Ці задатки дає можливість виявити і сформулювати психологічна та педагогічна науки під час вивчення індивідуальних якостей особистості.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження: проведення дисертаційного дослідження з метою створення й упровадження апробованої методики розвитку творчих здібностей у системі підготовки вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко А. Науково-дослідницька діяльність учнів – членів Малої академії наук України / А. Давиденко. – Чернігів : РВВ ЧОІППО, 2001. – 38 с. – (Посібник для вчителів та учнів).
2. Дружинин В. Психология общих способностей / В. Дружинин. – Петербург : Питер, 2000. – 368 с.
3. Лук А. Психология творчества / А. Лук. – М. : Наука, 1978. – 128 с.
4. Пономарев Я. Фазы творческого процесса / Я. Пономарев. – М. : Педагогика, 1983. – 326 с.
5. Пономарева Я. Психология творчества / Я. Пономарева. – М. : Наука, 1976. – 303 с.
6. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.
7. Фрейд З. Психология бессознательного : сб. произведений / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.

УДК 78.071.2:159.922: 37

В. В. Бурназова,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МУЗИКАНТА- ІНСТРУМЕНТАЛІСТА: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, МЕТОДИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Активні соціальні процеси, які відбуваються в Україні, реорганізація національної системи освіти на

зразок європейської моделі, переосмислення теоретико-методологічних засад вітчизняного освітнього простору, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації щодо необхідності залучення до світової культурної спадщини передбачають модернізацію професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті підвищення рівня їх професійної компетентності. За цих умов особливого значення набуває максимальне збереження й розвиток у національній системі набутого позитивного досвіду підготовки викладачів мистецького напрямку, який проявляється в здатності продемонструвати високу працездатність, професійну компетентність, мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, готовність творчо, відповідально й нестандартно розв'язувати проблеми та завдання, успішно самореалізовуватися в життєдіяльності й грамотно будувати траєкторію свого професійного розвитку й становлення.

У зв'язку з цим значно актуалізується проблема професійної підготовки майбутніх учителів музики, які засобами музично-виконавської творчості формують у школярів світоглядні орієнтації, художньо-естетичне ставлення до навколишньої дійсності, впливають на розвиток емоційно-почуттєвої сфери, особистісних якостей, виявляють художні здібності, стимулюють потребу в естетично-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні.

Успішність розв'язання цих питань залежить від сформованості професійної компетентності вчителя музики, яка в складній інтегративній системі професійної підготовки майбутнього фахівця займає провідне місце.

Метою статті є визначення змісту, структури і методів розвитку професійної компетентності музиканта-інструменталіста.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема компетентнісного підходу на сучасному етапі розвитку нашого суспільства перебуває в епіцентрі освітньої сфери, оскільки передбачає нові засади і вимоги не тільки до структури навчально-виховного процесу, а й, насамперед, до особистості майбутнього фахівця, його професійної грамотності, методичної озброєності, самостійності, гнучкості, креативності.

Актуальні питання професійної компетентності вчителя, визначення її сутності розглядаються в наукових працях А. Андрєєва, І. Бежа, В. Бондаря, І. Зязюна, Л. Мітіної, А. Маркової, Є. Павлютенкова, Дж. Равена, В. Радула, С. Русової, О. Савченко, В. Сластьоніна, Л. Хоружої, А. Хуторського та інших.

Узагальнюючи різні наукові підходи щодо виявлення змісту і структури професійної компетентності як поліструктурного, багатофункціонального явища, котре містить у собі різні групи професійних компетенцій, зазначимо, що дослідники, визначають професійну компетентність як "інтегроване утворення у цілісній професійній структурі особистості вчителя, що є одним із проявів його професійної культури, показником сформованості професійно необхідних якостей і характеристик на засадах системи теоретичних знань та практичного досвіду, що зумовлюють достатній рівень готовності до виконання професійних обов'язків відповідно до визначених вимог,

забезпечують високий рівень його самоорганізації та професійної самореалізації” [3].

Призначенням професійних компетенцій, які за своєю структурою і функціями теж поліфункціональні й складні, є виконання конкретних видів професійно-педагогічної діяльності. Вони асимілюють основну частину характеристик професійної компетентності, але обмежують їх функціональний діапазон предметними сферами трудової діяльності, а тому, на думку науковців, не можуть ототожнюватися й бути автентичними.

Отже, внутрішня структура категорії компетентності складається із сукупності компетенцій, що мають інтегральну характеристику й містять змістовий (знання), процесуальний (уміння), аксіологічний (цінності, орієнтації), креативний (творчість), особистісний аспекти й охоплюють ціннісно-мотиваційну, когнітивно-знаннєву, операційно-технологічну, творчо-діяльнісну, соціально-поведінкову, етичну, комунікативно-мовленнєву сфери особистості.

Аналіз праць у галузі мистецтвознавства (Б. Асаф'єв, Ф. Бузоні, Є. Гуренко, М. Давидов, Г. Коган, Н. Корихалова, С. Мальцев, К. Мартінсен, Г. Нейгауз, С. Фейнберг та ін.) та музичної педагогіки (Л. Арчажнікова, Л. Гусейнова, Л. Коваль, О. Костюк, В. Крицький, Л. Масол, А. Растрігіна, О. Ростовський, Г. Падалка, О. Олексюк, О. Рудницька, О. Щолокова, Д. Юник, Т. Юник та ін.) стосовно змісту й умов професійного становлення вчителя музики уможливив визначення професійної компетентності музиканта-інструменталіста як базової в системі професійної підготовки. Слід зазначити, що вона за своєю структурою і функціями теж поліфункціональна і базується на засадах складної, багаторівневої та ієрархічної музично-виконавської системи, яка складається, в свою чергу, із ряду професійних компетенцій: музично-теоретичних знань, музично-виконавських умінь та здібностей, значущих особистісних якостей, музично-виконавського досвіду тощо.

Наявність таких професійних компетенцій демонструє готовність майбутнього вчителя музики до музично-педагогічної діяльності, забезпечує високий рівень її самоорганізації, підвищення особистої відповідальності за якість виховання підростаючого покоління та має бути спрямована на відродження національної культури, розвиток художніх традицій, ефективність залучення мас до активної художньо-творчої діяльності.

Музична діяльність (виконавська, педагогічна) є одним із видів професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики і характеризується багатоаспектністю, неповторністю за характером здійснення і результату, оригінальністю, суспільно-історичною й індивідуальною унікальністю. У ній діалектично поєднуються свідоме і підсвідоме, емоційне та раціональне.

Усі види музичної діяльності, в тому числі й виконавська, мають у своїй основі комунікативний процес, спрямований на передачу музичної інформації, що міститься в музичному творі і закодована завдяки знаковій системі музичної мови (нотного тексту), від композитора до слухача.

Посередником у процесі передачі інформації виступає музикант-виконавець, який здійснює “дешифрування” музичного тексту, його усвідомлення й озвучення – переведення у форму акустичної матерії, звукообразів, що призначена для сприйняття слухачами.

У здійсненні музичної діяльності, окрім загальних і спеціальних знань, умінь та навичок, велике значення має система художньо-естетичних цінностей, емоційно-вольова сфера музиканта-інструменталіста, музичний слух, художньо-образне мислення, володіння виконавською технікою. Для педагога-музиканта, крім цього, необхідні організаційно-управлінські якості, володіння засобами вербальної і невербальної комунікації, досвід індивідуального та колективного спілкування.

Отже, враховуючи специфіку музичної діяльності, основу професійної компетентності музиканта-інструменталіста складає музично-слухова, музично-граматична, музично-виконавська і музично-педагогічна компетентність.

Розвиток професійної компетентності музиканта-інструменталіста значною мірою забезпечується за рахунок організації навчального процесу за технологічним циклом “сприймання – аналітичне вивчення – відтворення” музики, який в існуючій музично-педагогічній практиці нерідко порушується (відсутній ланцюжок, пов’язаний з вивченням музики, або вивчення випереджає сприймання).

Під час сприймання музики інформація надходить у свідомість людини через різні аналізатори (головним чином, слуховий), обробляється завдяки дії перцептивним механізмам, в результаті чого народжуються художні образи, виникає емоційний відгук на почуте, починається рефлексивна діяльність. Потім відбувається аналіз нотного тексту з метою виявлення особливостей композиції, музичної мови, виконавських засобів, результатом якого стає розкодування (декодування) музичної інформації, зашифрованої композитором у музичному творі, та її вираження у словесній формі, що має забезпечити розуміння змісту про твір, розкриття його авторського задуму і формування виконавської концепції. На етапі відтворення музики (інтерпретації), коли музикант-інструменталіст вже має чітке уявлення про засоби втілення художньої концепції твору, він повинен “перевести” (закодувати) змістовний ряд музики в систему невербальних комунікативних прийомів виконавської техніки і реалізувати його в сценічній інтерпретації.

Кожний етап такого технологічного циклу характеризується встановленням комунікативних зв’язків. На етапі сприймання виникає взаємозв’язок “музичний твір – виконавець”; на етапі аналізу – “композитор – музичний твір – виконавець”; на етапі інтерпретації – “композитор – музичний твір – виконавець – слухачі”. Таким чином, певна послідовність відображає природний процес виконавського освоєння музичного твору (від виникнення художнього образу під час сприймання музики до його реалізації в сценічній інтерпретації) й охоплює всі ланки комунікативного ланцюжка “композитор – музичний твір – виконавець – слухачі”.

Розвиток професійної компетентності зумовлюється особливостями багаторівневої, поліструктурної та багатовимірної музично-виконавської діяльності, пов'язаної з процесом художнього сприйняття, пізнання, осмислення та індивідуально-творчої інтерпретації музичного твору. Для розвитку професійної компетентності музиканта-інструменталіста в навчальному процесі необхідно використовувати *спеціальні методи*.

На етапі сприймання музичного твору доцільно уявити музичний матеріал в синтезі звукового та візуального рядів. Це дозволить задіяти слуховий та зоровий аналізатори людини, збільшити об'єм отриманої інформації і відповідно активізувати дії перцептивно-рефлексивних механізмів, диференціювати музично-слухові уявлення, розширити емоційно-образну сферу, доповнити банк музично-слуховою інформацією, тобто забезпечити **розвиток музично-слухової компетентності**. Адже *музично-слухову компетентність* характеризує розвиток емоційної сфери виконавця, його емоційну реакцію, міру емпатійного проникнення в художній образ.

На етапі вивчення музичного твору доцільно застосовувати комплексний аналіз музичних творів на основі інтеграції історико-гуманітарних, музично-теоретичних і спеціальних знань за умови варіативно-модульної побудови змісту навчальних дисциплін (відбір музичного матеріалу і способів його вивчення) в залежності від курсу. У процесі комплексного аналізу формується система художньо-естетичних цінностей, поповнюється банк музичних знань, активізується раціонально-логічне мислення, дослідницькі навички, підвищується культура вербального спілкування, тобто **розвивається музично-граматична компетентність**.

Детальний аналіз нотного тексту наближає виконавця до інтерпретації, адекватної композиторському задумові. Знання й розуміння музичного тексту значною мірою обмежує виконавця й водночас допускає досить високий рівень інтерпретаційної свободи.

Робота над об'єктивною логікою музично-образного змісту призводить до усвідомленого розуміння художнього образу й допустимої міри виконавської ініціативи. Тільки за умов, коли виконавець "приспосовує твір для себе", можна говорити про об'єктивну художню інтерпретацію та суб'єктивне трактування. Тому усвідомлення інтонаційних зв'язків, засобів музичної виразності, розвиненість асоціативно-образного фонду, уяви, наявність знань з музично-теоретичних дисциплін (теорія музики, гармонія, аналіз музичних творів, поліфонія та ін.), що дають змогу здійснити аналіз та синтез тематичних, гармонійних та структурних елементів музичного твору, виявити композиційні принципи, тип викладу музичної думки, а також наявність культурологічних та загальнохудожніх знань, що допомагає розкрити художню картину світу, виявити умови, в яких створювався той чи інший музичний твір, доповнити, зіставити, порівняти з іншими художніми образами, виконавськими стилями тощо.

На етапі відтворення музичного твору ефективно застосування різних видів творчого виконавського моделювання з постановкою конкретних художніх завдань (моделювання музичного стилю, жанру, структури, виконавської манери та ін.). Цей метод спрямований на оволодіння музично-виконавськими прийомами і способами організації виконавського апарату, конкретизацію музично-слухових уявлень, активізацію художньо-образного мислення, емоційно-вольової сфери, артистичних якостей, підвищення культури невербального спілкування, що забезпечує **розвиток музично-виконавської компетентності**. Воно характеризується вмінням виконавця володіти технічним апаратом (інструментом). Художньо-технічні вміння та здібності, які переважно мають природне походження у вигляді індивідуальних анатомо-фізіологічних задатків і можуть бути природженими передумовами музичних здібностей, виявляються для музикантів-інструменталістів у високій рухливості, моториці, оптимальній координації всіх складових виконавського апарату (руки, пальці тощо). Рівень володіння художньо-виконавською технікою уможлиблює визначити, якою мірою студент оперує набутими фаховими знаннями, вміннями та навичками, володіє технологічними прийомами в процесі роботи над музичним твором або в процесі його презентації.

Художність – це інтегральне явище, що містить такі внутрішні структурні елементи, характерні ознаки та властивості, за допомогою яких музика виявляється як засіб пізнання навколишньої дійсності, художня форма й художній зміст, художній образ і художній процес, здатний викликати асоціативно-образні уявлення, емоційно-інтелектуальну реакцію, почуття і переживання, здатність до емпатії, інтеріоризацію образного змісту. Відомі педагоги-музиканти Б. Асаф'єв, Г. Гофман, Г. Нейгауз, Б. Мазель, К. Мартінсен зазначають, що сила інтерпретації вимірюється органічним поєднанням художнього й технічного, творчим осягненням глибинного змісту твору, розумінням інтонаційно-образного змісту й виразністю виконання, володінням засобами художньо-технічної виразності (відчуття темпоритму, міри гучності, штрихова техніка, специфіка звуковидобування тощо). Думки й почуття неможливо передати, не опанувавши техніки виконання. Логіка художньо-образного мислення, творча уява, артистичне перевтілення пов'язані з технікою мислення, вольовою та емоційною технікою. Техніка не є щось раз і назавжди дане. Музикант-виконавець повинен шукати й знаходити нові прийоми, не сплячучись на якийсь сумі вже набутого. Художність, виразність і технічність виконання залежать від особистості виконавця, зумовлюється його природженими задатками й здібностями (технічно-виконавськими та художньо-творчими), наявністю досвіду музично-виконавської діяльності.

У процесі сценічно-концертного виступу виконавець і той, хто сприймає, стають учасниками емпатійного діалогу. Для створення справжньої атмосфери художнього спілкування виконавцю необхідно художньо й виразно виконати твір, донести його образний зміст до слухача. Це залежить не тільки від володіння ним когнітивно-емоційним та

художньо-технічними аспектами виконання, а й від умінь активізувати та мобілізувати волюві якості, виявити сценічну надійність і свободу, волю, артистичність, сконцентрованість, внутрішню впевненість. Володіння сценічно-вольовими якостями в органічному поєднанні з виразністю та емпатійністю художнього виконання дають змогу встановити контакт із слухачською аудиторією, створити атмосферу справжнього художнього спілкування.

Використання педагогічного моделювання (відтворення в навчальному процесі ситуацій професійної діяльності майбутнього вчителя музики) на етапі відтворення музики дозволяє занурити студентів в атмосферу колективної творчості і відповідно мотивувати вибір тієї чи іншої рольової позиції, стилю, тону спілкування з виконавцями засобами комунікації. Саме мотивація професійного зростання студентів-музикантів у процесі неперервної освіти є сукупністю їхніх стійких мотивів і спонукань, що визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного й гуманістично спрямованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні. Це дає можливість актуалізувати загальні й спеціальні музичні психолого-педагогічні знання, удосконалювати навички вербальної і невербальної комунікації, оволодівати організаційно-управлінськими вміннями, підвищувати мотивацію музично-педагогічної діяльності, що в цілому має забезпечити **розвиток музично-педагогічної компетентності**.

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, професійне зростання майбутнього фахівця музичного мистецтва характеризується можливістю інтенсивного розвитку його професійної компетентності; прагненням вирішувати свої життєвоважливі проблеми і досягати конкретних цілей як в навчальній, так і професійній діяльності завдяки застосуванню музично-слухової, музично-граматичної, музично-виконавської та музично-педагогічної компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : [монографія] / Козир А. В. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 378 с
2. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 272, [4] с.
3. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого вчителя / В. В. Радул – К. : Вища школа, 1997. – 269 с.
4. Ситник О. П. Професійна компетентність вчителя / О. П. Ситник // Управління школою. – 2006. – №14. – С.2-9.
5. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.03 / Цагарелли Юрий Алексеевич. – Казань, 1989. – 425 с.
6. Юник Д. Г. Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування : [монографія] / Дмитро Григорович Юник. – К. : ДАКККІМ, 2009. – 338, [2] с.